

GROTA DURUITOAREA VECHE ȘI ROLUL EI ÎN PALEOLITICUL EUROPEI

Doctor în istorie **Alexandru LEVINSCHI**

Doctor în istorie **Nicolai TELNOV**

Institutul Patrimoniului Cultural

Printre multitudinea de monumente paleolitice, atestate pe teritoriul Europei de Est, un interes aparte prezintă grotă Duruitoarea Veche, descoperită de arheologul moldovean Nicolae Chetraru în 1958 și cercetată în anii 1958–1960, 1963 și 1973. În procesul de studiere, au fost documentate trei nivele paleolitice cu o mulțime de vestigii din piatră și o faună abundentă de animale preistorice. O atenție deosebită s-a acordat straturilor inferioare cu unelte din piatră de tip Tayac. Aceste vestigii sunt relativ rare pe teritoriul Europei. Studiul monografic apărut recent face un anumit bilanț al cercetărilor multianuale ce țin de grotă în cauză.

Grotă se află în nord-vestul Republicii Moldova, în raionul Râșcani, la marginea de est a satului Duruitoarea Veche. Este amplasată în lanțul de roci calcaroase toltrice de-a lungul malului stâng al râului Ciugur, afluent de stânga al Prutului. Față de nivelul actual al râului Prut, grotă e situată la înălțimea de 100 m, corespunzând celei de a cincea terasă a văii. Extinderea ei totală constituie 49 m, cuprinzând trei cavități carstice (camere) orientate pe direcția nord-sud, două dintre care au deschidere spre vest. Locuitorii grotă preferau să trăiască în camera de sud având o cupolă de 8 m înălțime și o platformă la intrare de 4-5 m lățime.

Descoperitorul și cercetătorul stațiunii, arheologul Nicolae Chetraru, doctor în istorie [1] inițial a atribuit complexe din straturile inferioare ale grotă paleoliticului timpuriu, bazându-se preponderent pe aspectul extrem de arhaic al uneltelor de piatră. Însă niciunul dintre cercetătorii care au studiat materialele din straturile IV-III nu au fost de acord cu concluziile lui. Toți insistau asupra paleoliticului mijlociu. Astfel, cunoscutul specialist sovietic al paleoliticului V. Gladilin [2, p. 104-105], a inclus în lucrarea sa de sinteză industria respectivă ca variantă a „micromusterianului denticulat”, evidențiind un tip aparte – „tipul Duruitoarea Veche”. Mulți dintre specialiștii în domeniul paleoliticului care au examinat într-o măsură sau alta materialele din straturile inferioare ale grotă Duruitoarea Veche atrăgeau atenția asupra abundenței vizibile de forme denticulate și cu encoche, ignorând ce-

**Н. К. АНИСЮТКИН, Н. А. КЕТРАРУ,
С. И. КОВАЛЕНКО.** *Многослойная палеолитическая стоянка в гроте Старые Дуруиторы и место ее каменных индустрий в раннем и среднем палеолите Европы* (Situl paleolitic cu multe niveluri din grotă Duruitoarea Veche și locul industriilor de piatră ale paleoliticului inferior și mediu din Europa). Санкт Петербур: Нестор-История, 2017. – 196 с.

lelalte tipuri de descoperiri. Masivitatea multor piese din stratul III serveau drept teme pentru unii cercetători să considere straturile inferioare ale grotă ca fiind deteriorate simțitor de procesele naturale.

Inventarul litic specific și neobișnuit al straturilor inferioare a provocat divergențe și discuții. Cei mai de văz specialiști sovietici în problemele paleoliticului apreciau în mod diferit complexe de unelte litice din straturile inferioare. Astfel, A. Cernych considera de la bun început că acesta este un complex mustertian, specificul căruia se manifestă prin prezența obiectelor de piatră. Dimpotrivă, P. Boriskovskii și P. Efimenko erau de părere că e vorba de un complex premusterian, în care sunt clar exprimate particularitățile clactoniene. V. Liubin [3, p. 60], indicând asupra slabei expresivități a uneltelor din straturile inferioare ale grotă Duruitoarea Veche, considera că pentru a înțelege complexul în totalitatea sa este necesar de

utilizat metoda statisticii. N. Praslov și V. Gladilin [2] considerau materialele respective ca fiind musteriene, dar care posedă un anumit specific. Din păcate, grota Duruitoarea Veche, ca sit, așa și a rămas neînțeleasă sub aspect științific în integritatea sa până în prezent.

Luând în considerare că straturile inferioare ale grotei conțineau o mulțime de resturi faunistice și inițial, o cantitate comparativ neînsemnată de unelte de piatră, N. Chetru a identificat acest complex ca aparținând „musterianului alpic” sau premusterianului. Dar cercetările ulterioare ale monumentului au arătat că straturile IV și III conțin seturi de obiecte litice „apropiate celor de tip Tayac din perioada așeliană”. Prin forma sa și specificul prelucrării, obiectele respective sunt practic analogice cu materialele din descoperirile de la Mersina [1; 4, p. 93-138; 5]. Industriile litice atât ale unui complex, cât și ale celuilalt se caracterizau prin predominarea așchiilor masive de tip Clacton, din care erau confecționate numeroasele unelte denticulate și cu encoche, ra cloare și unelte din prund.

Complexe cu particularități asemănătoare au fost descoperite pentru prima dată în Europa de către Henri Breuil în prima jumătate a sec. al XX-lea, dar constatările sale erau desul de vagi. Complexul a fost identificat ca fiind de tip Tayac și considerat drept o industrie de tranziție de la paleoliticul timpuriu la cel mijlociu [6]. Din păcate, nu au adus claritate nici încercările ulterioare de a-i da o definiție adecvată. [7, p. 1-23; 8]. Ce-i drept, toți cercetătorii erau mereu unanimi în părerea că este vorba de industrii nonlamelare și nonlevallois, în care în calitate de piese brute pentru unelte predominau așchiile masive de tip Clacton.

Mai acceptabile pot fi considerate concluziile cunoscutului cercetător francez Henri Lumley. Acesta, având drept bază materiale arheologice destul de consistente, a concretizat definiția Tayacului și l-a subdivizat în două variante – „Protocharantian” sau „Tayacian

tipic” și „Evenosian”. Variantele respective se deosebesc printr-un șir de particularități, în primul rând prin cantitatea și calitatea ra cloarelor: numeroase și tipice – în prima variantă; puține și atipice – în a doua variantă. El a consemnat următoarele deosebiri dintre protocharian și evenosian: primul conține un șir de ra cloare tipice, printre ele numeroase transversale, inclusiv de tip High Lodge, limase și protolimase; mult mai frecvent erau utilizate retușele solziformă și în trepte, dar sunt puține cu encoche clactoniene; ponderea uneltelor în paleoliticul superior de obicei este medie, în timp ce în evenosian ea este destul de înaltă. Sunt numeroase vârfurile de tip Tayac și cioplitele unifaciale (chopper), dar sunt puține cioplitele bifaciale (chopping-tools) (figura 1), de obicei multe în evenosian [9, p. 847]. Aceste elaborări au fost luate ca bază.

Este cunoscut că practic toate monumentele datate sigur cu industrii de tip similar, răspândite în Europa, sunt puse în legătură cu perioada Riss sau Riss-Würm, adică ele au existat circa 300-120 de mii de ani în urmă. Conform lui Lumley, prima variantă a evoluat în musterianul de tip Quina, iar a doua – în musterianul de tip denticulat. Cantitatea mare în complexele straturilor inferioare ale grotei Duruitoarea Veche de unelte cu encoche, în formă de cioc și denticulate în cazul predominării tehnologiei clactoniene, este un temei de a vedea analogii, în primul rând, cu evenosianul sudului Franței [5]. Deosebirile au legătură cu prezența în complexe a unor forme specifice, precum gratoare pe talonare de lovire (butt-end scrapers) și unelte în formă de cioc de tip Bill-hooks. Formele date sunt tipice pentru clactonul Angliei. Având în vedere acest lucru, suntem predispuși să percepem ca tayac totalitatea de industrii litice preponderent premusteriene cu indici foarte scăzuți de levallois, lame și suprafețe de talonare redresate. În industria de tip taia predomina în mod absolut așchiile masive clactoniene

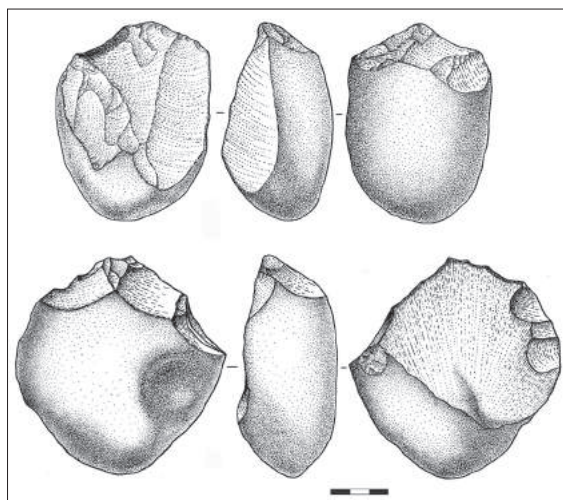

Foto 1. Unelte de pebble (chopping-tools) din stratul 4.

Foto 2. Maxilarul uman din paleoliticul superior.

cu talonare late și teșite, cu bulbi de talonare bombați și conuri clare în punctul de lovire. Aceste așchii erau scoase de pe nuclee fațetate doar la minimum, când așchiera anterioară devenea suprafață de talonare pentru cea următoare, corespunzând prin aceasta tehnologiei clactoniene. În calitate de piese brute pentru unelte erau de asemenea utilizate pe larg fragmente și așchii de silex naturale adecvate ca proporții și dimensiuni, inclusiv formele rare din prund, fapt caracteristic pentru paleoliticul timpuriu în general. Coeficientul comun al masivității, căpătat pentru o serie de industrii de tip tayac, de obicei este în jur de 30, adică are semnificație maximă. Uneltele sunt reprezentate prin racloare, în formă de encoche, de cioc și denticulate, precum și deseori cu gratoare, în primul rând „cu bot” (à museau), carene sau rabot. Sunt frecvente cioplitele cu prelucrare uni- și bilaterală, precum și uneltele bifaciale atipice, iar toporașele de mână lipsesc sau sunt accidentale. De regulă, aceste industrii au existat la hotarul dintre paleoliticul timpuriu și cel mijlociu.

În cazul dat tayacul urmează a fi perceput ca un tehnocomplex tipic în percepția savantului rus M. Anikovich, care, utilizând materialele paleoliticului superior, a propus următoarea definiție: „Tehnocomplexul (TK) reprezintă un sistem relativ de procedee tehnologice generatoare de particularități asemănătoare în componența setului de unelte, ce apar și funcționează în limite extinse de spațiu și timp în diferite forme cultural-istorice, care nu au între ele legături genetice” [10, p. 487-505]. Aceasta ar însemna că TK tayac este divizat corect de către Henri Lumley în două variante – protocharantian (protoquina) și evenosian –, care nu sunt legate genetic între ele.

Complexul original de unelte de piatră din straturile inferioare ale grotei Duruitoarea Veche actualmente nu este unicul de acest fel. El poate fi comparat cu un grup de monumente din sud-vestul Câmpiei Ruse și din peninsula Crimeea. Este semnificativ faptul că până în anii 1970, alături de grota Duruitoarea Veche erau puse complexul de la Mersina și stratul inferior al grotei Kiik-Koba, precum și descoperirile de la Cruglic în regiunea Niprului. Ulterior, după anul 1971, această listă a fost completată cu noile descoperiri din stânga Nistrului, inclusiv stratul inferior al grotei Ofatinți, Horobra, Iarova, Șipot 2 și Osipca, precum și, pe valea râului Răut, descoperirile de la Bobulești V. Toate aceste industrii litice într-o măsură sau alta întrunesc particularități caracteristice industriei din straturile inferioare ale grotei Duruitoarea Veche [1; 5; 11, c. 237-258.]. O importanță deosebită în acest sens o au complexe stratificate Ofatinți, Șipot 2 și Iarova. Astfel de industrii, atestate și în Crimeea (Kiik-Koba, Kabazi II), conform ansamblului de indici

tehnico-tipologici, corespund în mare parte variantei protocharantiene sau chiar celei de tip Taoubach.

Pentru a caracteriza colecția de descoperiri litice din al doilea strat cultural al grotei Duruitoarea Veche era important de precizat situația sa industrială și cultural-cronologică, în special în legătură cu descoperirea antropologică (figura 2). În limitele paleoliticului superior, căruia, fără îndoială, îi este atribuit acest complex, cea mai mare asemănare se atestă cu industriile gravetoidale. Această interlegătură poate fi urmărită pe trei poziții-cheie. În primul rând, în baza prezenței în setul de microinventar a pieselor compozite cu marginea tocită și a răspândirii tehnicii tipic gravetiene de prelucrare secundară, utilizând retușele verticale de trunchiere și cele abrupte ce secționează piesa-semifabricat pe toată grosimea sau pe cea mai mare parte din ea. În al doilea rând, prin prezența în cadrul colecției din stratul II a nucleelor prismatice ce dovedesc o tehnică înaltă a cioplitelui paralel a lamelor și lamelilor de dimensiuni mari și mijlocii, spre deosebire de tehnocomplexele oriniacoidale și szeptoidale, bazate pe utilizarea mai largă a așchiilor. În al treilea rând, prin tehnica înaltă de așchiere burinantă, care asigură producerea burinelor pentru confecționarea obiectelor din os-corn.

Determinarea univocă a statutului cronologic al complexului paleolitic superior nu e posibilă în lipsa datelor radiocarbonice și stratigrafice ale vestigiilor. Cu toate acestea, poate fi observată compatibilitatea lui cu cel mai timpuriu set de monumente gravetoidale din regiunea Carpați-Nistru, care se manifestă în predominarea lamelor cioplite de dimensiuni mari și mijlocii asupra lamelor mărunte. Pe de altă parte, la Duruitoarea Veche nu au fost descoperite vârfuri clasice de tip Molodovo timpuriu și gratoare pe lame măscate cu baza ușor ascuțită, cu toate că s-a găsit o gratoare de dimensiune nu prea mare cu fațetare bilaterală a capătului de jos. Totuși, asemănarea tipologică evidentă este observată grație unor obiecte expresive, precum vârfurile mărunte cu marginea teșită și burinele bifațetate, inclusiv exemplarele polifațetate. Asupra vârstei mai târzii a paleoliticului superior de la Duruitoarea Veche indică prezența în cadrul inventarului litic a racloarelor laterale și aspectul destul de dezvoltat al industriei osului (vârfuri de lănci, flautul, pandantivele din dinți de cerb nobil și de vulpe).

Este foarte important că în straturile culturale ale grotei Duruitoarea Veche, odată cu obiectele din piatră s-au păstrat excelent multe oase de animale și chiar de păsări din pleistocen. În fauna stațiunii cercetătorul A. David a evidențiat două grupuri de animale: de vânat și nevânat. În primul grup intră cele cu trompă, copitatele, epuridele și rozătoarele mari, precum

și răpitoarele mari, preponderent ursul de peșteră. Ele serveau ca sursă de hrană pentru oamenii preistorici. Drept obiect permanent de vânătoare erau calul, renul și cerbul nobil, bizonul, ursul brun, mamutul, precum și marmota de stepă și castorul. În împrejurimile grotei, după cum s-a constatat, locuiau animale care nu constituiau prada de bază – cerbul gigantic, rinocerul, căprioara, ursul brun, vulpea, lupul, bursucul, iepurele de câmp, leul de peșteră și hiena. În șirul speciilor care apăreau din când în când în această regiune urmează a fi incluse jderul, vulpea polară, măgarul european și saigaua. Se poate concluziona că fauna includea speciile adaptate pentru existență în diferite forme de relief și biotopuri. Un interes deosebit prezintă oasele mamutului de tip timpuriu, care în conformitate cu datele recente este atribuit mamutului hozaric, o specie mai veche a *Mammuthus intermedius* [12, p. 145-146]. Acest fapt poate fi considerat unul dintre cei mai importanți indici de vârstă Riss timpurie a depunerilor din straturile inferioare ale grotei, care corespunde intervalului de timp 280-200 de mii de ani în urmă. Datele respective sunt prețioase pentru reconstituirea mediului natural de la sfârșitul pleistocenului mijlociu.

Monografia despre grota Duruitoarea Veche în multe privințe este bazată pe manuscrisul lui N. Chetraru, pregătit pentru tipar în 1976, dar rămas nepublicat din anumite cauze. Din păcate, la ora actuală nu s-au păstrat toate materialele lui N. Chetraru, dedicate studierii grotei, fapt ce a creat anumite dificultăți. Printre altele, în legătură cu lipsa în arhiva lui N. Chetraru a listei ilustrațiilor, au apărut probleme privind încadrarea majorității dintre ele într-un context concret. Pe un șir de piese de silex din colecție deseori nu s-a păstrat sau nu este bine vizibil cifrul. Nu am reușit să găsim planurile răspândirii descoperirilor din stratul IV, elaborate în anul 1973.

Evident că un șir de teze expuse în monografia de față au necesitat rectificări, pornind de la realitățile actuale. În primul rând, este vorba de precizarea cronologiei, precum și a unor probleme de ordin taxonomic, inclusiv posibilitatea scoaterii în evidență a dezvoltării industriilor litice. Totodată, s-a dovedit a fi destul de util să păstrăm o parte considerabilă a textului lui N. Chetraru privind istoricul cercetării grotei și îndeosebi descrierea inventarului litic în acea formă în care el era prezent în sursa primară. Multe dintre compartimentele monografiei au fost supuse unei prelucrări substanțiale sau au fost scrise din nou. Principalele concluzii sunt expuse în conformitate cu punctele de

vedere asupra acestei teme, propuse de arheologul N. Anisiutkin, majoritatea cărora erau împărțite și de N. Chetraru. La început este prezentată descrierea materialelor celor două straturi superioare cu industrie litică, respectiv din eneolitic și paleoliticul superior.

BIBLIOGRAFIE

1. Кетрапу Н.А. Памятники эпох палеолита и мезолита. В: Археологическая карта МССР. Вып. 1. Кишинев. 1973.
2. Гладылин В.Н. Проблемы палеолита Восточной Европы. Киев. 1976.
3. Любин В.П. К вопросу о методике изучения нижнепалеолитических каменных орудий. В: Материалы и исследования по археологии СССР, 101. Палеолит и неолит СССР, т. 5, Москва. 1965.
4. Chetraru N. Contribuții la cunoașterea paleoliticului inferior în Moldova. În: Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. II. Chisinau. 1992.
5. Анисюткин Н. К. Мустьберская эпоха на юго-западе Русской равнины. Санкт-Петербург. 2001.
6. Breuil H. 1932. Les industries à éclats du paleolithique ancien In: Le Clactonien. I, f. 2. Paris.
7. Bordes F, Bourgon M. Le complexe Mousterien: Mousterien, Levalloisien et Tayacien. In: L'Anthropologie. 1951, 55.
8. Васильев С. А., Бозински Г., Бредли Б. А., Вишняцкий Л. Б., Гирия Е. Ю., Грибченко Ю. Н., Желтова М. Н., Тихонов А. Н. Четырехязычный словарь-справочник по археологии палеолита. Санкт-Петербург. 2007.
9. Lumley H. Baum Bonne. În: IX Congres. Union Internationale des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques. Membre du Conseil International de la Philosophie et Sciences Humaines de l'UNESCO, Paris, 1976.
10. Аникович М. В. 2005. Некоторые методологические проблемы первобытной археологии и основные обобщающие понятия: «археологическая эпоха», «археологическая культура», «технокомплекс», «историко-культурная область». In: Stratum plus, 2003-2004, № 1. Санкт-Петербург, Кишинев, Одесса, Бухарест.
11. Анисюткин Н.К. 2011. Среднепалеолитическое дуруиторо-стинковское единство на юго-западе Русской равнины. In: Stratum-plus, № 1. Санкт-Петербург, Кишинев, Одесса, Бухарест.
12. Obada T. 2014. Evidence of contact between *Mammuthus intermedius* (Jordan, 1861) and ancient humans from Duruitoarea Veche. Republic of Moldova: premillennary data // Scientific Annals, School of Geology, Aristotle University of Thessaloniki, Greece. VI International Conference on Mamots and their Relatives, Grevena – Statista. Special. Volume 102.